

uitinhengelo.nl

AFSTAND ONGEVEER 3,5 KM
UIT TE BREIDEN TOT 5 KM

Wandelroute Teksten in de stad Hengelo

Taal op straat

Hengelo

STAD mag ik u groeten * hier in het centrum van deze werkstad * het hart van Hengelo * metaalstad in Tweede Wereldoorlog * groeten hier * in verschillende talen * volkomen anders * wij * de geschiedenis niet vergeten * de vraag stellen maken * laten wij onze kinderen koesteren * hier de verbod tekenen

De wandelroute Teksten in de stad is een initiatief van Stichting Bernhards Ontmoeting, in samenwerking met Stichting Hengelo Leest. Beide stichtingen hebben het doel om mensen te inspireren door culturele of literaire activiteiten te organiseren die je raken.

Een wandeling met een routethema, teksten in dit geval, kan zo bijzondere thema's hebben die je raken, herkenning bieden en je even laten nadenken. Gevels, moderne kunst, goten in de straat... de vormen van de stad bieden een podium voor de schoonheid van de taal.

De route voert langs bekende en verrassende plekken in Hengelo en is in nauwe samenwerking met Hengelo Promotie ontwikkeld.

Wandelroute

Teksten in de stad Hengelo

Beste wandelaar,

Als je door Hengelo wandelt, kom je geregeld een quote of dichtregel tegen. Ze maken de straten levendig en zijn echt onderdeel van de stad. Vaak merk je het niet eens meer, maar als je er aandacht aan besteedt, blijkt Hengelo vol te zitten met taal. Gedichten op muren, grappige teksten in cortenstalen goten, bijzondere woorden op monumenten – een talige ontdekkingsreis.

‘Teksten in de stad Hengelo’ neemt je mee langs verschillende teksten: van herinneringen en herdenkingen tot poëzie en proza. Tijdens de wandeling ontdek je waar je deze teksten in Hengelo kunt vinden, met bij elke tekst een korte uitleg.

We wensen je veel wandelplezier!

Team Hengelo Promotie

Route en bezienswaardigheden

RA = rechtsaf, LA = linksaf, RD = rechtdoor

Start Hengelo Promotie, Markt 8

1. Steek het marktplein **RD** over naar de Brinktoren. Op de Brinktoren zie je vier gedichten van voormalige stadsdichters.

Poëzie op het marktplein

Hengelo heeft sinds 2008 een stadsdichter. Om de twee jaar wordt een nieuwe stadsdichter gekozen. Deze dichters laten ons op een poëtische manier kennismaken met gebeurtenissen, mensen en (spraakmakende) kwesties in Hengelo. Er zijn al veel gedichten geschreven over het marktplein en de beren. Vier van deze gedichten zijn te lezen op de Brinktoren.

2. Vanaf Brinktoren **RD** Beekstraat in. Rechts zie je Museum Hengelo. Aan het einde van het gebouw, net om de hoek, hangt een gedicht.

Margot Vos | Aprilregen

Margot Vos is vooral bekend geworden door haar socialistische poëzie. Veertien jaar woonde de dichteres in Hengelo, een periode waarin ze zeer productief was. In 1921 verhuisde ze met haar man Jan Hilvers en hun dochter naar Hengelo. In haar poëzie prees ze de socialistische gedachte, maar beschreef ze ook vaak de natuur, geïnspireerd door het Twentse landschap tussen Woolde, Oele en Twickel.

3. Loop terug naar de Brinktoren.
4. Loop **RD** de Molenstraat in.
5. Op kruising **RA**; Nieuwstraat richting het station.
6. Loop via de stationshal naar de andere kant van het station **RD** naar het Industrieplein.
7. Op het Industrieplein, in de bestrating, zie je een herdenkingslint met teksten over de April-Meistakingen van 1943 in Hengelo.

Er hoeft er maar één te beginnen

Dat is het verhaal van de April-Meistakingen van 1943 in één zin. Arbeiders van Stork in Hengelo begonnen op 29 april 1943 een staking tegen de Duitse bezetter. Het wordt beschouwd als het grootste burgerprotest tegen de bezetting. Ze protesteerden tegen de oproep van Hitler om Nederlandse oud-militairen te laten werken in de Duitse oorlogsindustrie. De nazi's reageerden meedogenloos: bijna 200 Nederlanders stierven voor het vuurpeloton of in strafkampen. Het gedenkteken heeft een prominente plek tegenover het oude hoofdkantoor van Stork, het halfronde gebouw aan de overkant.

8. Loop via de stationshal weer terug naar het Stationsplein. Lopend door de stationshal kun je de foto-expositie '150 jaar Stad en Stork' bekijken.
9. Loop de stationshal uit en ga **RD** richting de Schouwburg. Rechts op het Stationsplein staat een çesme (kraan in het Turks). Aan alle vier zijden vind je een drinkkraantje. Je kunt er je handen wassen of een slokje water drinken. Maar meer nog heeft de fontein, die je in Turkije op heel veel plaatsen ziet, een symbolische betekenis: 'Water is zuiverend, in alle opzichten. De bron van het leven'.

10. Loop verder naar de Schouwborg/Filmhuis, links op de hoek vind je het gedicht van Bert Schierbeek op de gevel.

Bert Schierbeek | LEOŠ JANÁČEK: EERSTE STRIJKKWARTET

Schierbeek heeft zich laten inspireren door de Tsjechische componist Janáček en maakt het prachtige Leoš Janáček: Eerste Strijkkwartet.

Lambertus Roelof (Bert) Schierbeek was een Nederlands schrijver, die aan de wieg stond van de Vijftigers, een belangrijke literaire beweging waarvan onder anderen Remco Campert, Simon Vinkenoog, Gerrit Kouwenaar, Lucebert en Jan Elburg deel uitmaakten. Schierbeek behoort tot de harde kern van de beweging De Vijftigers, maar is door zijn nadruk op prozawerk, toch een buitenbeentje.

11. Loop links het straatje in richting het Schouwborgplein. Hier zijn een aantal teksten in de bestrating verwerkt ter herinnering aan Stork.
12. Sla voor de parkeergarage **RA** B.P. Hofstedestraat in; richting Beursstraat.
13. Aan het einde van de straat zie je links aan de overkant een gouden trap.

Pier van Dijk | *Driedelig denkbeeld* (1997)

Triptiek (spiltrap, folly en tuin) over de vrijheid van denken, gemengde media.

Gebaseerd op een aforisme van de Franse dadaïst Francis Picabia (1879-1953)

'Ons hoofd is rond, opdat het denken van richting kan veranderen.'

14. Loop vanaf de trap rechts richting het station, blijf op het voetpad aan de linkerkant van de Beursstraat en sla tegenover de Schouwborg **LA** het Prins Bernardplantsoen in.
15. Loop door de poort en volg het pad rechts om de vijver, tot aan de entree rechts van de rozentuin.
16. Sla **RA** de rozentuin in en je loopt tegen het Poëtenkrukje aan.

Herman Koetsveld | Een Krukje-stukje

Het krukje der Poëten is een initiatief van Reinier de Rooie, 2e stadsdichter van Hengelo.

Herman Koetsveld (stadsdichter 2014 - 2016) schreef in mei 2014 naar aanleiding van de onthulling van het 'Krukje der Poëten' een gedicht.

17. Loop terug naar de ingang van het plantsoen.
18. Ga voor de ingang van het plantsoen **RA**, achter de muziekkoepeel langs en steek het gras links over richting uitgang Enschedesestraat.

Lees hier
het gedicht!

Mocht je de route willen uitbreiden naar 5 km en nog twee teksten willen zien, dan kan dat vanaf hier. Achterin dit boekje vind je de route-uitbreiding (ongeveer half uur extra).

19. Verlaat het plantsoen richting het park Bataafse Kamp, Enschedesestraat recht oversteken.
20. Ga voor de vijver **LA**.
21. Aan het einde van het pad aan de rechterkant zie je een bijzondere linde.

HOMO HOMINI HOMO: DE MENS IS DE MENS EEN MENS

Het monument is een linde met aan de voet een gedenkplaatje. Het is een dankbetuiging van de Joodse broers Bram en Simon Roozendaal aan Hans en Ali Staal en hun zoon Gerard. In de oorlogsjaren 1942 – 1945 stelden zij hun huis open voor Joodse vervolgdgen in Hengelo. Daarmee hebben zij de levens gered van Bram en Simon Roozendaal en het echtpaar Aaron en Johanna Franken.

Lees hier het verhaal van
Bram en Simon Roozendaal.

22. Einde van het pad ga **RA**.
23. Einde pad **LA**.
24. Einde straat **RA** de Drienersteeg in.
25. Ga aan het einde **LA**; Drienerstraat.
26. Eerste straat **RA** de Smutsstraat in. Direct rechts, boven bij het terras, hangt een gedicht van Ellen Deckwitz.

Ellen Deckwitz | Blijf maar even staan

Zo zijn gedichten bedoeld: om midden in het jachtige leven even bij stil te staan. Dichter en columnist Ellen Deckwitz heeft dat met haar muurgedicht in de Hengelose binnenstad letterlijk genomen. Deckwitz woont tegenwoordig in Amsterdam en werd in 1982 in Deventer geboren, maar verhuisde al jong naar Borne. Daar wonen haar ouders nog steeds. Deckwitz komt vaak terug naar Twente.

27. Steek de parkeerplaats rechtdoor over en volg **LA** de De Wetstraat. Aan het eind van de straat aan de rechterkant zie je een gedicht rechts op de muur.

H.H. ter Balkt | DE ZOMER

Herman Hendrik ter Balkt, bekend als H.H. ter Balkt, was een Nederlands dichter. Hij begon zijn werkzame leven bij Dagblad Tubantia, maar koos na korte tijd voor een carrière in het onderwijs. Daarnaast schreef hij talloze gedichten over het boerenleven en de natuur, maar ook over gebeurtenissen in de Nederlandse geschiedenis. Ter Balkt kreeg in 1998 de Constantijn Huygensprijs en mocht in 2003 de P.C. Hooftprijs in ontvangst nemen.

28. Steek de straat over naar het rode beeld 'Wilskracht' in de kerktuin. Loop over de stapstenen onder het beeld door om het gedicht te lezen.

Wilskracht | Mensbeeld

Op 7 juni 2024 is het grote rode beeld, gemaakt door beeldhouwer Jan Wils en een geschenk van het Fuldauer Fonds, onthuld. Uit de prijsvraag onder de bewoners van Hengelo is de naam voor het beeld gekomen: "WILSKRACHT". Ter gelegenheid van de onthulling heeft Wouter Munsterman, stadsdichter Hengelo 2021 -2024, het gedicht Mensbeeld gemaakt. De naam van het beeld is een eerbetoon aan de stad en de maker Jan Wils.

- 29.** Steek schuin over en neem het straatje Thiemsbrug richting winkelcentrum Thiemsbrug.
30. Loop **RD** en op het einde op de rechtermuur van Boekhandel Broekhuis staat een gedicht.

Lowie Gilissen | In het circus van de literatuur

In 2008 bestond Boekhandel Broekhuis 140 jaar. De toenmalige directeur vroeg de Hengelose dichter Lowie Gilissen een bijzonder gedicht te maken als geschenk aan de Hengelose inwoners. Het gedicht werd geplaatst op de buitenmuur aan de achterkant van de winkel. Lowie maakte een gedicht waarin de literatuur centraal staat en voor de vormgeving vroeg hij zijn dochter Janneke.

Het resultaat was een origineel vormgegeven gedicht 'In het circus van de literatuur', waarbij de speelse opmaak de inhoud versterkt. De tekst lijkt op een uit een dichtbundel gescheurd blaadje te staan dat tegen de muur is aangewaaid.

- 31.** Loop door, het winkelcentrum in.
32. Ga in het winkelcentrum **LA**.
33. Loop het winkelcentrum uit en loop richting het stadhuis. Ga **RA** Burg. van de Dussenplein op.
34. Einde **LA**: Deldenerstraat. Blijf hier op het voetpad.

Pier van Dijk | Wederopbouw (2023)

Object over de cyclus van opbouw en afbraak, gemengde media.
Lang leve de wederopbouw, hiep hiep hiep hoera!
(Gemodificeerd in mei 2025.)

Naast het kunstwerk van Pier van Dijk vind je rondom het stadskantoor nog twee kunstwerken van Hengelose kunstenaars: Peter Hoogers en Ben Schildkamp aan respectievelijk de Langestraat en Burgemeester Van der Dussenplein.

Dit zijn 'Verdwenen fragmenten' van Ben Schildkamp. Hij toont delen van gebouwen die ooit in die omgeving hebben gestaan, waaronder een klooster en een synagoge. 'Flexi' van Peter Hoogers gaat over ambtenaren.

- 35.** Loop door en steek bij de voetgangersoversteekplaats over; het Bevrijderslaantje in en hou hier links aan.

In het voetpad zie je een aantal namen en teksten in de bestrating. De straatnamen in deze buurt zijn vernoemd naar de Britse regimenten die Hengelo en Borne begin april 1945 bevrijd hebben.

Na een tijdje zie je recht voor je het kunstwerk Watereiland. De fundering van het vroegere Huys Hengelo, een eeuwenoude havezate, vormde de basis van dit kunstwerk. Sinds 2020 vormt een metalen poort de entree tot het Watereiland.

Als je een stukje doorloopt zie je aan de rechterkant in de muur van de brug een monument met de tekst 'Dank aan onze bevrijders'.

36. Ga het eerste pad **LA**. Aan de linkerkant, vlak voor het bruggetje, vind je een gedicht van Fred van de Ven.

Fred van de Ven | De Beken

De Beken, is één van de eerste gedichten die van de Ven als eerste stadsdichter van Hengelo (2008-2010) schreef. Hij schreef dit gedicht voor de Hengel'eau Waterweek 2008. Hij vertelt hierin over het ontstaan en de geschiedenis van Hengelo. Zijn grootste wens was dat dit gedicht een plek zou krijgen bij de historische stuw achter de Waterstaatskerk. Deze stuw reguleerde het water dat gebruikt werd door een textielfabriek, die ooit stond op de fundamenten van Huys Hengelo.

37. Steek het bruggetje over en loop **RD** naar de Deldenerstraat, sla **LA**.

38. Loop langs de Waterstaatskerk. Steek weer over bij de voetgangersoversteekplaats waar je bij punt 35 bent overgestoken.

39. Ga **RA** en meteen **LA** de Langestraat in. Loop **RD** richting stadhuis: Burg. Jansenplein.

40. Kijk naast de stadhuistrap even omhoog naar het 3e en 4e raam. Hier zie je een deel van het gedicht van Remco Campert in spiegelbeeld op de ruiten.

Remco Campert | Iemand stelt de vraag

Op een raam in de Burgerzaal staan enkele regels uit het bekende gedicht 'Iemand stelt de vraag' van Remco Campert. Dit monument herinnert aan de April-Meistakingen 1943 en werd onthult op 29 april 1993, vijftig jaar na het uitbreken van de staking onder het personeel van Stork. Het monument in het gemeentehuis herinnert de inwoners van Hengelo aan een groep verzetsmensen die tijdens de Tweede Wereldoorlog door de bezetter is gefusilleerd.

In de raadszaal in het stadhuis sieren dichtregels in goud de rand van de tafels. Samen vormen ze het gedicht Stadsgezicht van John Heymans, stadsdichter van Hengelo van 2012 tot 2014. Het geeft de raadszaal nog meer een Hengeloos karakter, en het legt de verbinding tussen toen en nu.

41. Op het Burg. Jansenplein staat ook het bevrijdingsmonument.

Pieter de Monchy | Fontein voor Stadhuis

De Stichting Erewacht voor Gevallenen in Hengelo benaderde in 1962 de beeldhouwers Gerard van der Leeden, Gerrit Bolhuis en Pieter de Monchy om een ontwerp voor een definitief oorlogsmonument in het stadscentrum te maken. Het monument moest toegankelijk zijn en verwijzen naar de vrijheid, een abstract werk was niet gewenst. Een jury, bestaande uit J.F. Berghoef, architect van het stadhuis, en de beeldhouwers Andriessen en Leeser, koos voor het ontwerp van De Monchy.

Ontwerper Pieter de Monchy koos voor de duif, als personificatie van de vrede. De vogel vliegt weg van twee handen, die oprijzen vanuit een zuil in het midden van een fontein. Onder de fontein is de urn uit het tijdelijk monument herbegraven.

Op 3 april 1945 werd Hengelo door de Engelsen bevrijd van de Duitse bezetters. Hengelo was tijdens de oorlog hevig gebombardeerd en na de oorlog werd een plan opgesteld om een nieuw centrum aan te leggen. Er werd achter het klooster bij de Thiemsbrug een tijdelijk oorlogsmonument geplaatst, bestaande uit een grafkelder en twee gedenkplaten. In de grafkelder werd een urn geplaatst met as van een onbekende overledene uit het concentratiekamp Neuengamme. Besloten werd een definitief monument bij een nieuwe stadhuis in het centrum te plaatsen. De plannen voor het stadhuis waren in 1948 gereed, maar pas in 1958 werd begonnen met de bouw. Het stadhuis van Hengelo werd in 1963 officieel geopend.

42. Loop verder **RD** richting Brinkstraat. Steek deze over.

43. Kijk bij het kruispunt met de Wemenstraat en Brinkstraat even links op de hoek bij de bloemenborders. Daar in de cortenstalen staande plaat staat een gedicht van Marijke Agterbosch.

Marijke Agterbosch | STAD

Marijke Agterbosch was de eerste vrouwelijke stadsdichter én de eerste vrouwelijke nachtburgemeester van Hengelo. Ze noemde zichzelf de Freule van de Nacht. Eén van de kleurrijkste inwoners van Hengelo die zich heeft ingezet voor het culturele klimaat.

44. Loop verder op de Enschedesestraat. In de cortenstalen goten aan de Enschedesestraat tegenover de Lambertusbasiliek zijn 10 kunstwerken verwerkt.

De meanderende goten zijn geïnspireerd op de voormalige beekjes in het stadscentrum van Hengelo. Op verschillende plekken liggen in staal gefreesde en gelaserde teksten en tekeningen in de Enschedesestraat: kunst om overheen te lopen.

Pier van Dijk | Rust roestig (2019)

Installatie over de vergankelijkheid, cortenstalen goot.
Niets is voor eeuwig, kunst evenmin

Guus Schildkamp | Kale boze mannen

De mannen staan symbool voor de mopperende mens. De mens met een mening die gedeeld moet worden. Meningeën met vaak een negatieve lading. Meningeën die niet altijd doordacht of beargumenteerd zijn. De teksten en kreten bij de mannenhoofden hebben niet een bepaalde context. Ook dit is bewust gedaan. Dit maakt dat de boodschap niet direct duidelijk is, maar laat tegelijk zien hoe alledaags deze kreten zijn.

45. Loop verder **RD** op de Enschedesestraat. Aan de linkerkant, op het witte gebouw naast de Lambertusbasiliek, zie je een gedicht van Willem Wilmink op het raam.

Willem Wilmink | Het menselijk geluk

Wobke Wilmink, weduwe van Willem Wilmink, onthulde zijn gedicht 'Het menselijk geluk' op een muur van Ten Eekelder Schoenen aan de Enschedesestraat 5. Zij vertelde daarbij dat Wilmink dit gedicht speciaal voor haar heeft geschreven.

Willem Wilmink was een veelzijdig schrijver en schreef gedichten, liedteksten, verhalen en kinderboeken. Zijn werk was vaak doordrenkt met een melancholische ondertoon en een sterk gevoel voor nostalgie. Veel van zijn gedichten en liedjes waren gebaseerd op zijn eigen ervaringen en herinneringen aan zijn jeugd in Twente. Zijn gedichten waren eenvoudig en toegankelijk, maar wisten diepe emoties en herkenbare thema's te raken.

46. Neem de eerste weg **RA**, de Telgen in.

47. Aan het einde **RA**: Marktplein.

48. Loop **RD** tot aan de fietsenstalling aan de linkerkant bij het podium. In de entree naar de fietskelder is een gedicht van Wouter Munsterman te zien.

Wouter Munsterman | Over de fiets en verder

Voor de verbouwing van de marktkiosk en de vernieuwing van het marktplein stond er ook een gedicht op de achterzijde van de marktkiosk. Op initiatief van Hengelo Leest en gemeente Hengelo schreef stadsdichter Wouter Munsterman (2021 – 2024) een passend gedicht dat je hier leest.

49. Loop verder naar het beginpunt van deze route, Hengelo Promotie. Hier zie je op de muur een gedicht van Herman Koetsveld.

Herman Koetsveld | 150 jaar Hengelose markt

De Hengelose markt bestaat al sinds 1866. Toen werd aan de roggemarkt in de binnenstad, een boter- en groentemarkt toegevoegd. Zo ontstond een wekelijkse warenmarkt, laagdrempelig, persoonlijk en gezellig. Op 30 april 2016 bestond onze Hengelose markt 150 jaar. Ter ere van dit bijzondere jubileum is de toenmalige stadsdichter Herman Koetsveld gevraagd een gedicht te schrijven. Het is tevens zijn laatste gedicht dat hij als stadsdichter van Hengelo publiceerde.

50. Dit is het einde van de route.

Verlenging van de wandelroute

1. Verlaat het plantsoen richting de Park Bataafse Kamp, kant van de Enschedesestraat.
2. Sla **RA** op de Enschedesestraat.
3. Steek over bij de Wolter ten Catestraat
4. Net voor de tunnel, aan de rechterzijde, zie je een bord met een tekst van Plato.

Plato / Heraclitus | Alles wordt, niets is

Het bord met de tekst van Plato is op eigen initiatief gemaakt door Antek Olszanowski en Jeannette Lodeweges en staat in hun tuin. *Panta rhei* is een filosofische uitspraak en gedachte die wordt toegeschreven aan de pre-socratische filosoof Heraclitus en betekent 'alles stroomt'. Met de formule *panta rhei* probeerde Plato kort en bondig te omschrijven waar Heraclitus' filosofie in zijn ogen om ging.

5. Steek over en loop terug.
6. Sla eerste straat **RA** de Prof. Lorentzstraat.
7. Sla eerste straat **RA** Professor van het Hoffstraat.
8. Neem de tweede straat **LA**; Kievitstraat.
9. Loop deze helemaal uit tot aan de Anninksweg.
10. Sla **LA** naar de Anninksweg.
11. Bij nummer 14 zie je een gedicht van Kees Verheul.

Kees Verheul | Zonder Titel

Het citaat van Kees Verheul dat je hier op de muur van de woning aan de Anninksweg 14 ziet komt uit de novelle *Kleine knieval*. Kees Verheul heeft zijn citaat op deze woning zelf onthuld op 27 december 2023. Voor hem was het bijzonder dat het paneel juist daar geplaatst werd, omdat hij bijna 84 jaar geleden aan de Anninksweg geboren werd.

In enkele boeken zoals de novelle *Een vierkant in de toendra* (1993) en de roman *Een jongen met vier benen* speelt zijn geboortestad en geboortehuis aan de Anninksweg 30 een grote rol.

12. Loop door tot aan de Oude Molenweg.
13. Steek over bij het voetgangersstoplicht en ga **LA**; Wolter ten Catestraat
14. Bij de stoplichten **RD** oversteken en Wolter ten Catestraat vervolgen.
15. Neem het eerste pad **RA** het Park Bataafse Kamp in. Loop tot de vijver.
16. Volg het pad links langs de vijver.
17. Pak de route weer op bij punt 21.

Foto: Agnes Booijsink

Deze route is gemaakt in samenwerking met
Stichting Bernhards Ontmoeting en Hengelo Leest.

Teksten:
Stichting Bernhards Ontmoeting

Opmaak en productie:
Hengelo Promotie

uitinhengelo.nl

Dit is een uitgave van Hengelo Promotie
Markt 8 | 7551 CG Hengelo | T (074) 250 10 80 | E info@uitinhengelo.nl

[@uitinhengelo.nl](https://www.instagram.com/uitinhengelo.nl)